

Nazivlje iz Tesnièreove strukturalne sintakse

Djelo Luciena Tesnièreova *Éléments de syntaxe structurale* (1959) temeljac je strukturalne sintakse i djelo na koje se i danas pozivaju mnoge suvremene jezikoslovne teorije. Temeljna načela teorije napisana su još 30-ih godina 20. stoljeća. Metodološka strogost, koherentnost i lapidarnost s jedne strane, ali i vrlo osobit diskurs koji ima obilježja i znanstvenog i didaktičkog, temeljne su odlike Tesnièreova djela. Uz redefiniranje razina jezične analize te razdvajanje sintakse od psihologije i logike osobitost je teorije strukturalne sintakse i nov sustav jezikoslovnoga nazivlja.

Promotrimo li nazivlje u izvornome francuskom tekstu, primijetit ćemo da u njemu vlada visok stupanj koherentnosti (*ordre structural : ordre linéaire, ordre descendant : ordre montant, exprimende : exprimé, mots pleins : mots vides, mots constitutifs : mots subsidiaires* itd.). Međutim, pri pokušaju da se francuskim nazivima dodijele odgovarajuće hrvatske istovrijednice javlja se nemali broj teškoća. Upravo je prevodenje teksta *Éléments* pokazalo svu specifičnost nazivlja Tesnièreove teorije. Prevoditelj se tako u svojem prevoditeljskom i terminološkom zadatku suočava s dvama temeljnim pitanjima: 1) treba li stvarati hrvatske nazive za francuske nazive iz jezikoslovne teorije koja i nije posvema zaživjela u hrvatskome jezikoslovlju? 2) ako su neki nazivi iz pojedinih dijelova te teorije već mjestimice i spomenuti (npr. nazivlje iz teorije valentnosti) i ako su pritom uvedeni ne odveć dobri hrvatski nazivi, je li to opravdan razlog da se prekrši terminološko načelo koje kaže da se nazivi ne bi trebali mijenjati bez opravdanih razloga? Točnije, 90-ih godina prošlog stoljeća spominju se hrvatski nazivi *gramatika zavisnosti* te *regens* i *dependens*. Je li činjenica da se već gotovo dva desetljeća na studiju opće lingvistike predaje *ovisnosna gramatika* dovoljan razlog da kažemo kako je bilo potrebno zamijeniti *gramatiku zavisnosti*? Ili, jesu li *regens* i *dependens* (ustaljeni naziv za *régissant* i *subordonné*) relativno neprozirni i bi li ih trebalo zamijeniti boljima *upravljaljatelj* i *upravljaljanik* ili *upravljaljajući član* i *upravljaljani član* (ovi potonji su predugi pa nisu odveć dobar izbor s obzirom na dvočlanost)? Sâmo, dakle, preslikavanje francuskoga modela ili transkodiranje francuskoga naziva nije dostatno da stvori mrežu sustavnoga i koherentnoga hrvatskog nazivlja iz strukturalne sintakse.

Hrvatski jezik, naime, još nije u punoj mjeri iskoristio sve svoje tvorbene mogućnosti u stvaranju sustava jezikoslovnoga nazivlja. Mnoge su dvojbe već razriješene i ponuden je kvalitetan sustav naziva (primjerice fonologija), ali oko uporabe jednoga broja tih naziva stručna javnost još nije postigla dogovor. Temeljno je pitanje: dodijeliti hrvatski naziv (hrvatska tvorba) ili prilagoditi naziv stranomu modelu? Isto to pitanje postavlja se, dakle, i prilikom pokušaja iznalaženja hrvatskih istovrijednica francuskim nazivima iz strukturalne sintakse.

Međutim, valja reći i da je proces prevodenja jezikoslovnoga djela (a poglavito kada je riječ o jezikoslovnom temeljcu) povlašten terminološki događaj iz dvaju razloga: 1) on u prevoditelja (ali i u svih koji u tom procesu sudjeluju neposredno ili posredno) stvara potrebu da iznade – ponudi – terminološki aparat na ciljnom jeziku koji će u prvom redu poslužiti za dobro i pravilno razumijevanje teorije koja se iznosi te 2) taj će terminološki aparat poslužiti kao osnova za usustavljivanje i obogaćivanje jezikoslovnoga nazivlja jednoga (ciljnoga) jezika općenito. Imajući u vidu velik broj jezikoslovnih teorija koje su napisane na francuskom jeziku, ali isto tako znajući da je vrlo mali broj tih teorija preveden na hrvatski, možemo samo sa žaljenjem ustvrditi da je i to, između ostaloga, jedan od razloga relativnoga zaostajanja u stvaranju i usustavljivanju hrvatskoga jezikoslovnog nazivlja. Kao primjer nekadašnje dobre prakse spomenimo sjajan prijevod Martinetovih *Osnova opće lingvistike* iz pera Augusta Kovačeca koji i danas ostaje ponajbolji tekst o Martinetovoj teoriji objavljen na hrvatskom jeziku, ali i nazivlje uvedeno u hrvatskom prijevodu uvelike je obogatilo naše općejezikoslovno nazivlje u cjelini. U tom smislu i prevodenje Tesnièreove teorije pravi je trenutak da se dio nazivlja iz te teorije koji se u nas rabi ponovno razmotri i temeljito preispita.

Neki od tih naziva koje bi valjalo preispitati svakako su gore već spomenuti *regens* i *dependens*, već ustaljeni nazivi za koje bismo predložili da se zamijene nazivima *upravljalatelj* i *upravljanik*. Dakako da je naziv *connexion* na romanske jezike lako prevesti (*Eléments* su prevedeni na španjolski), međutim, u ruskom prijevodu *Основы структурного синтаксиса* spominje se *синтаксическая связь*. Kao hrvatsku istovrijednicu za *connexion* mogli bismo predložiti naziv *sveza*, jednako kao što bismo za *jonction* mogli predložiti *spajanje*.

Spomenimo i primjer naziva *actant* i *circonstant*. Iz slavenskih jezika navest ćemo primjer ruskoga koji je zadržao francuski model pa se u prijevodu navode *актант* i *сирконстант*. Slovenski autori, međutim, u svojim znanstvenim radovima o strukturalnoj sintaksi govore o *delovalniku* i *okolishčini*, što znači da su skloni tvorbenim sredstvima slovenskoga jezika. Iako bi doista – kao i primjer *koneksije* – *aktant* i *circonstant* zorno govorili o teoriji u kojoj su nastali, ne bismo potpuno isključili ni rješenja *sudjelovatelj* i *okolnosnik*. Za termine *exprimende* i *exprimé* predložili bismo hrvatske istovrijednice *izražavatelj* i *izraženik*.

Na kraju valja upozoriti da se u okviru vrlo plodne i sveobuhvatne teorije strukturalne sintakse najviše crpilo iz razdjela o ovisnosnoj gramatici te o teoriji valentnosti. *Junkcija* – *spajanje* uglavnom obuhvaća odnose koordinacije, a *translacija* – *prenošenje* odnose subordinacije (ali i tvorbu) pa ti dijelovi teorije i nisu bili osobito popularni (barem kada su u pitanju hrvatski stručnjaci). Primjere za složenije rečenične mehanizme (*junkciju* i *translaciju*) Tesnière uzima uglavnom iz francuskog jezika i oni su prilično zamršeni (spomenimo samo slučaj *pleksusa* ili četverostruke translacije u primjeru iz La Fontainea *Apprenez que tout flatteur vit aux dépens de celui qui l'écoute*). Dakako da ne bi bilo lako primijeniti teoriju translacije na hrvatski jezik (na obličnoj razini nema člana pa on ne može imati funkciju translativa koja je u francuskome vrlo bitna), no takav opis nije nezamisliv. Uostalom, o konverziji ili preobrazbi

u kroatistici se već dosta pisalo pa bi taj mehanizam samo trebalo pomiriti s načelima translacije (koja je znatno obuhvatnija).

U ovome prikazu o terminološkome aspektu *Éléments* ne smijemo izostaviti ulogu terminologije kao discipline i terminografije kao njezine primjene. Bilo bi neobično korisno obraditi nazivlje iz strukturalne sintakse terminografskim metodama. U tom smislu valjalo bi načiniti iscrpan glosar u kojem će se donijeti dobre hrvatske istovrijednice, potom bi trebalo izraditi terminološke kartice s francuskim polazišnim nazivom te s hrvatskom istovrijednicom. U jezičnom dijelu kartice stajale bi različite terminološke sveze, dok bi se u objasnidbenom razdjelu kartica naveli različiti konteksti uporabe (okružje) naziva, izvori naziva i istovrijednica te i njezini kontekst i izvor. Na kraju, izradba terminološkoga stabla pomogla bi u predočavanju sveukupnoga nazivlja iz strukturalne sintakse, a time bi se i jasno uočila struktura nazivlja te hijerarhijski odnosi u njem: hiperonimi i hiponimi primjerice. Time bi se dao sustavan prikaz nazivlja, a terminografski bi opis uvelike pridonio boljemu razumijevanju odnosa unutar mreže naziva te bi omogućio bolje razumijevanje same teorije. Ne treba ni spominjati da bi takve metode pridonijele i uspostavili još kvalitetnije mreže hrvatskih istovrijednica.

Nedvojbena je doprinosa teorije strukturalne sintakse jezikoslovlju u cjelini pa je potrebno što bolje osmisliti i razraditi sustav hrvatskih naziva za francuske izvorne nazive. Dobro poznavanje i vladanje samom teorijom, kao i uključivanje najnovijih spoznaja s područja terminologije te uporaba terminografskih metoda mogu taj zahtjevni posao stvaranja hrvatskih naziva učiniti kvalitetnim i pouzdanim.

Ivana Franić